

Talouden kylmä sota

Helsingin Säätytalossa järjestettiin 14.–16.8.2003 kansainvälinen *Economic Cold War* -konferenssi, jonka tarkoituksena oli arvioida kylmän sodan kauden vaikutuksia maailmankaupassa, erityisesti idän ja lännen kauppaja- ja taloudellisia suhteita sekä niiden poliittisia seurauksia uuden arkistotiedon pohjalta.

■ Konferenssiin osallistui eri maista noin 200 tutkijaa, arkistojen asiantuntijoita, poliittisia päättäjiä kylmän sodan ajalta, diplomaatteja ja talouselämän vaikuttajia. Järjestäjinä toimivat Suomen Akatemian rahoittama, Tampereen yliopistossa toimiva ”Economic Cold War” -projekti, Woodrow Wilson International Centerin ”Cold War International History Project” (Washington D.C.) sekä Venäjän nykyajan historian valtionarkisto (RGANI, Moskova). Suomen ulkoasianministeriö, Helsingin kaupunki ja suomalaiset yritykset tukivat konferenssin järjestämistä.

Neljä pääteemaa oli asetettu keskustelun pohjaksi: ”Cold War Legacy in the World Trade”, ”What Role Trade Played in the Cold War?”, ”Evidence from the former Communist World Archives” ja ”New Evidence on the Economic Cold War: Western Perspectives”.

Ensimmäiseen paneelikeskusteluun osallistuivat mm. presidentti Lech Walesa, presidentti Mauno Koivisto, akateemikko Georgi Arbatov ja

suurlähettiläs Juri Derjabin sekä vuorineuvos Tauno Matomäki ja tohtori Peter Wallenberg. Entinen presidentti Walesa sanoi olleensa varma Puolan kansan voitosta 1980-luvulla, ja hän oli vakuuttunut siitä, että kylmän sodan jälkeen ”uuden sukupolven Marshall-apua” tarvitaan paljon kipeämmin kuin toisen maailman sodan jälkeen tarvittiin samannimistä avustusohjelmaa. Walesan mielestä kylmän sodan asenteet ohjaavat vielä ajattelemaan, vaikka tänään tarvitaan täysin uusia rakenteellisia ratkaisuja niin taloudessa kuin poliittisissa järjestelmissä.

NKP:n johdon huippuavustajana jo Hrushtshevin aikana toiminut Georgi Arbatov katsoi kylmän sodan alkaneen jo vuonna 1917, kun Neuvostovenäjä loi suhteita länteen. Neuvostoliiton politiikkaa hallinnut usko maailman vallankumouksen toteutumiseen osoittautui vääräksi, Arbatov korosti esitelmässään. Peter Wallenbergin mielestä kylmä sota oli katastrofi maailman kaupalle ja maiden välisille suhteille. ”Länsi pohtii vieläkin sitä, mitä venäläiset ystävämme todellakin tarkoittivat ja ovat yhtä lailla huolestuneita kiinalaisista ja entistä vihollisistamme japanilaisista”, Wallenberg totesi.

Yhdysvaltain entinen apulaiskauppaministeri Kent Hughes johti toista paneelia. Häneltä kysyttiin, mitä osuutta kauppa näytteli kylmässä sodassa. Alan Rousso (European Reconstruction and Development Bank) huomautti, että kylmän sodan arvioinnissa sen taloudelliset ja kaupalliset aspektit ovat saaneet paljon vähemmän huomiota kuin vastaavasti poliittiset tai sotilaspoliittiset kysymykset. Yhdysvaltojen apu Länsi-Euroopalle

ei suinkaan päättynyt Marshall-ohjelmaan, vaan jatkui toisissa muodoissa. Valtiotieteen tohtori Pekka Sutela (Suomen Pankin siirtymätalouden tutkimuslaitoksen johtaja) huomautti, että Marshall-suunnitelmaa on usein arvioitu väärin. Siinä ei ollut kysymys rahoittamisesta vaan pikemminkin teknisestä avustusohjelmasta. Ohjelma tarjosi Länsi-Euroopalle edellytykset taloudelliseen kasvuun, josta Neuvostoliiton miehittämät Euroopan maat jäivät paitsi. Niiden saama ”teknologinen” ja erityisesti ”institutionaalinen apu” oli luonteeltaan tuhoavaa ja kielteistä.

Tohtori Juri Piskulov ja suurlähettiläs Juri Derjabin katsoivat Neuvostoliiton yksipuolisilla toimillaan edistäneen Suomen taloutta. Entisen kauppaja- ja teollisuusministeri Jermu Laineen mukaan väite on vanhaa liturgiaa idänkaupan menestyksestä. Sutelan mielestä todellisuudessa Neuvostoliiton ja Suomen kaupasta ja taloussuhteista on vähän tutkittua tietoa. Oliko ”itäinen kaupankäynti” Suomen teollisuuden nykyaikaistamisen merkittävä käynnistäjä, vai sitoko se tuotantolinjat nykyajan laatuvaatimuksista piittamattomille markkinoille? Professori Raimo Väyrynen projisoi kysymyksen sotakorvauksiin, joiden seurauksena myös kauppa länteen käynnistyi: ”Suomi menestyi kylmässä sodassa rajoitetulla tavoin. Ikävä sanoa, mutta historiallisesti totta”.

Kolmannessa paneelissa esiteltiin uutta arkistotietoa Neuvostoliitosta, Bulgariasta, Unkarista, DDR:stä ja Puolasta. Natalia G. Tomilina (RGANI) esitteli ns. yöpakkaskauden 1959–60 ajalta NKP:n keskuskomitean asiakirjoja, jotka vah-

vistavat Neuvostoliiton päättäneen horjuttaa talouspoliittisilla Suomeen kohdistuvilla toimenpiteillään Suomen hallituksen asemaa. Gospodinkha Nikovan (Bulgarian tiedeakatemia) ja László Borhin (Unkarin tiedeakatemia) esitykset kohdistuivat Neuvostoliiton vaikutusten arvioimiseen Bulgariassa ja Unkarissa. Nikovan mukaan ”sosialistisessa työnjaossa” Bulgarian ”sallittiin 1960-luvulla erikoistua elektroniikkateollisuuteen”, niin että 1980-luvulle tultaessa Bulgarian elektroniikkatuotteet vastasivat noin 52 prosenttia SEV-maiden koko tarpeesta. Bórhi totesi Neuvostoliiton ”ryöstäneen” johdonmukaisesti Unkarin taloudellisia voimavaroja oman taloutensa ja sotilasmahdinsa tarpeisiin. ”Taloudellinen stalinismi” johti kuitenkin paradoksiin, kun Neuvostoliiton taloudellisen kontrollin ja stalinististen keinojen ehtyessä Unkarin oli pakko rakentaa kaupallisia suhteitaan länteen. Tohtori Douglas Selvage (University of Maryland, USA) totesi Puolan kommunistisen puolueen johtajan Vladislav Gomulkan suorastaan painostaneen DDR:n poliittista johtajaa Walter Ulbrichtiä integroimaan taloutensa Puolaan ja muihin sosialistisiin maihin sen sijaan, että DDR kilpailisi Saksan liittotasavallan kanssa taloudellisesta paremmuudesta, jonka DDR Gomulkan mukaan häviäisi.

Raimo Väyrysen johtamassa paneelissa arvioitiin läntisen esimerkein taloudellisen kylmän sodan vaikutuksia. Professori Michael Mastanduno (Dartmouth College, USA) kysyi, onnistuivatko Neuvostoliiton vastaiset kaupparajoitukset lainkaan niiden 45 vuoden aikana kun CoCom (Coordinating Committee for Multila-

teral Export Controls) toimi? Vastaus ei ole yksiselitteinen. Yhdysvaltojen johdolla asetuilla CoCom-säännöillä Neuvostoliittoa ei estetty nousemasta sotilaalliseksi suurvallaksi. Yhdysvaltojen eurooppalaiset liittolaiset eivät jakaneet varauksettomasti Neuvostoliiton ja sen satelliittien vastaisia kauppajäoituksia. Yhdysvalloille CoCom oli keino vahvistaa teknologista ylivaltaansa. Tauno Matomäki kertoi ylivoimaisista vaikeuksista, joita suomalaiset kohtasivat Washingtonissa pyrkiessään myymään Neuvostoliitolle korkealla teknologisella osaamisella valmistettua syvänmeren sukellusalusta. Professori Ian R. W. Jackson (De Montfort College, UK) huomautti, että Iso-Britannia oli taloudellisen kylmän sodan aikana Yhdysvaltojen ”epävirallinen” sijaisjohtaja Länsi-Euroopassa ja CoCom-rajotusten toimeenpanija. Bruno Bagnato (Firenzen yliopisto, CIMA) tarjosi esityksessään Italiasta esimerkin siitä, kuinka kaupankäynti Neuvostoliiton kanssa, poliittisista rajoituksista huolimattakin, toteutui hyvin. Professori Jussi Hanhimäki (Graduate Institute of International Studies, Geneve) kuvaili Suomen ja Neuvostoliiton suhteita jälkimmäisen kannalta ”kultaiseksi aikakaudeksi”. Suomen poliittiselle kulttuurille tuo aikakausi oli kaikilta vaikutuksiltaan kielteinen, totesi Hanhimäki. Juri Piskulov kommentoi heti: ”Nuori, mutta niin vaarallinen mies!”.

Woodrow Wilson Center tulee julkaisemaan *Economic Cold War*-konferenssin esitykset ja keskustelut. Julkaisuun liitetään englanniksi käännettyinä NKP:n asiakirjoja.

Hannu Rautkallio